

**Теоретико-методологічна стратегія професійного саморозвитку
концертмейстера вищого навчального закладу**

Основна увага в статті акцентується на теоретико-методологічній стратегії, яка розкриває напрямки й загальний план дослідження процесу саморозвитку концертмейстера вищого навчального закладу і представлена аксіологічним, гуманістичним й акмеологічним підходами. Аксіологічний підхід щодо професійного саморозвитку концертмейстера розкриває необхідність формування системи ціннісних орієнтацій, які задають загальну спрямованість інтересам і прагненням особистості, ієрархію індивідуальних переваг, мотиваційну програму діяльності і, в решті решт, визначають рівень готовності фахівця до реалізації життєвих і професійних планів. Гуманістичний підхід передбачає гуманізацію усіх аспектів діяльності концертмейстера, а саме: створення умов щодо його професійного зростання, саморозвитку, творчої самореалізації, розкриття своїх природних здібностей та можливостей, власного потенціалу. Визначаються очікувані результати гуманістичного підходу до саморозвитку концертмейстера: самовизначення в оточуючому середовищі, творче застосування сформованих компетентностей, особистісні якості, позитивна життєва позиція. Акмеологічний підхід спрямовує концертмейстера на самовдосконалення особистості, на саморозвиток та просування до вершини професійного, духовно-морального та фізичного розвитку.

Ключові слова: *теоретико-методологічна стратегія, саморозвиток, аксіологічний підхід, гуманістичний підхід, акмеологічний підхід.*

Постановка проблеми в загальному вигляді... Пріоритетною парадигмою вищої школи в галузі музичної освіти стає цілеспрямована орієнтація концертмейстера вищого навчального закладу на усвідомлення цінностей і стратегій професійної творчості, що сприяє не лише виконанню ним професійних функцій, але й розвитку творчої особистості, здатної до саморозвитку і самореалізації. В умовах сучасної кризи економічної, політичної, соціальної, наукової, культурної та інших сфер життєдіяльності українського суспільства, що передбачають стрімкі, глибинні кількісні та якісні зміни, особливе значення для особистісного та професійного розвитку концертмейстера вищого навчального закладу набуває рівень розвитку його мотивації до професійного самовдосконалення. Саме прагнення фахівця до постійного саморозвитку, самоактуалізації, самопізнання в умовах соціально-професійної нестабільності забезпечує, з одного боку, його професійну стійкість, відповідний рівень фахової компетентності, з іншого, – постійний професійний розвиток. Відтак, готовність концертмейстера до професійної діяльності у вищому навчальному закладі ґрунтується на мотиваційному компоненті щодо саморозвитку.

Аналіз досліджень і публікацій... Аналіз психолого-педагогічної й методичної літератури свідчить про те, що проблема саморозвитку концертмейстера вищого навчального закладу є предметом ґрунтовного аналізу таких науковців, як К.Абульханової-Славської, М.Боритка, І.Зязюна, Ю.Кулюткіна, Л.Мітіної, В.Сластьоніна, П.Харченка та ін. Проте, на жаль, наукові дослідження недостатньо висвітлюють питання саморозвитку концертмейстера вищого навчального закладу як чинника підвищення якості освіти, що у свою чергу негативно позначається на ефективності результатів професійної діяльності самого концертмейстера, який не завжди повною мірою використовує свій потенціал у навчальному процесі.

Формулювання цілей статті... Отже, **метою статті** є розкриття сутності та методологічних підходів до процесу саморозвитку концертмейстера вищого навчального закладу як чинника підвищення якості освіти. Мета статті конкретизувалася в таких завданнях: проаналізувати теоретико-методологічні основи дослідження професійного саморозвитку концертмейстера вищого закладу освіти та виокремити та обґрунтувати напрямки щодо забезпечення його професійного саморозвитку

Виклад основного матеріалу... Професійний саморозвиток концертмейстера вищого навчального закладу є складним процесом, осмислення якого має здійснюватися з різних позицій. Тому одним із завдань дослідження процесу професійного саморозвитку концертмейстера вищого навчального закладу є вибір методологічних основ, які доцільно розглядати на двох напрямках: теоретико-методологічній стратегії та практично орієнтованій тактики.

Теоретико-методологічна стратегія розкриває напрямки й загальний план дослідження професійного саморозвитку концертмейстера вищого навчального закладу. Вона представлена аксіологічним, гуманістичним й акмеологічним підходами.

Аксіологічний підхід передбачає ставлення до людини як суб'єкта пізнання, спілкування й творчості. Ключовим поняттям аксіологічного підходу є поняття «цінність», яке активно використовується в різних наукових дисциплінах і, як правило, застосовується для позначення об'єктів і явищ, їх властивостей, а також абстрактних ідей, які відображають моральні ідеали. Цінності в науковій літературі визначаються за допомогою конкретного комплексу ідей, але не зводяться до них, оскільки між ідеєю і цінністю є певна відмінність [2; 4; 7].

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив виявити багатоаспектність поняття «цінність» у філософських, психолого-педагогічних і соціологічних дослідженнях. У педагогіці цінності виступають моральним принципом виховання і сприяють формуванню етичних стосунків між людьми, є засобом професійного саморозвитку. Виконуючи орієнтаційну функцію, вони складають основу індивідуальних і колективних суджень та вчинків. Поняття «цінність» – це категорія самосвідомості, що є системоутворюючим компонентом саморегуляції особистості й організації педагогічної взаємодії суб'єкт-суб'єктного характеру. Вона задає внутрішні координати рейтингу пріоритетів і формує особливу значущість ставлення концертмейстера вищого навчального закладу до професійної діяльності, пов'язаної з досвідом творчої діяльності як орієнтиру творчого і професійного саморозвитку [2; 6; 7].

Разом з поняттям «цінність» аксіологічний підхід активно використовує термін «ціннісні орієнтації». Ціннісні орієнтації – відносно стійке, соціально зумовлене, вибіркоче ставлення людини до сукупності матеріальних і духовних благ й ідеалів, які розглядаються як предмети або засоби задоволення потреб життєдіяльності особистості [2; 4]. Ціннісні орієнтації є глобальною психологічною характеристикою індивіда. Вони виявляються в певній спрямованості свідомості й поведінки, є їхнім орієнтиром, визначаючи структуру мотиваційної сфери людини. Механізм дій і розвитку ціннісних орієнтацій пов'язаний з необхідністю вирішення суперечностей і конфліктів в мотиваційній сфері особистості. У ціннісних орієнтаціях акумулюється життєвий досвід, накопичений в індивідуальному розвитку людини, який і визначає її стосунки з іншими, перетворення особистості, у тому числі й по відношенню до самої себе.

Ціннісні орієнтації визначають духовний стрижень людини, впливають на спрямованість й зміст її соціальної активності. Більш того, ціннісні орієнтації є одним з основних джерел засвоєння людиною духовної культури суспільства, аксіологічних знань, а також перетворення культурних цінностей на стимули й мотиви поведінки. Відповідно до такого розуміння цінностей та ціннісних орієнтацій можна стверджувати, що аксіологічний підхід, як один з методологічних основ процесу професійного саморозвитку концертмейстера, дозволяє виявити провідні ціннісні орієнтації в структурі його професійної діяльності, досліджувати перспективні шляхи їх досягнення. Аксіологічний підхід дає можливість вивчити провідні ціннісні орієнтації концертмейстера з точки зору його природних здібностей та можливостей для вдосконалення його професійної діяльності, розглянути ціннісні орієнтації з позиції їхньої значущості для професійного саморозвитку.

Процес саморозвитку передбачає вдосконалення особистісних і професійних якостей, яке відбувається не на зовнішньому рівні, а через внутрішнє незадоволення своїм «Я», коли ініціатором цього процесу є сама особистість (В.Андреев). Синтезуючи різноманітні погляди вчених: (А.Кирьянної [4], Є.Климова, А.Маркової, Л.Митіної, А.Петрівського, В.Сластьоніна) можна виокремити такі складові: позитивна мотивація до професійної діяльності через особистісно значущі цінності, прагнення до підвищення власної майстерності, професійного й творчого саморозвитку в різних видах професійної діяльності.

Аналіз теорії і практики дозволив виявити, що орієнтації концертмейстера вищого навчального закладу на професійний саморозвиток – це складний процес осмислення, вибору рангу і систематизації особистісних цінностей, які орієнтують концертмейстера на успішну співтворчість і забезпечують активність у різних видах творчої професійної діяльності за допомогою проектування «Я-концепції» професійного саморозвитку в процес самопізнання, самопрограмування, самовиховання, самонавчання, самовдосконалення, самоаналізу, самокорекції та самопозиціонування. При цьому цінність задає «змістовну матрицю координат відповідного виду діяльності, а сенс – глибину їх розуміння» [4, с.65]. В контексті означеної проблеми виокремлено загальні для концертмейстера цінності, що впливають на його ставлення до професії та викликають мотиви досягнення професійної майстерності, а саме: гуманно-моральні цінності (внутрішня гармонія, альтруїзм, толерантність, емоційне позитивне ставлення до себе, людей, світу), цінності співпраці (прагнення до особистого й професійного саморозвитку, здатність до опанування нових стратегій поведінки, прагнення до максимальної творчої самореалізації у професійній діяльності, імпровізація, інтуїція і відкритість до спілкування), ціннісні орієнтації на творчість (стратегія

творчого саморозвитку, здатність генерувати нові ідеї, цінність творчого саморозвитку, внутрішня мотивація до професійного саморозвитку, креативність, цілеспрямованість, автономність мислення, поведінки й діяльності, високий інтелектуальний рівень, наявність досвіду вирішення творчих і професійних завдань), соціальні цінності (здоров'я, прагнення до самовизначення, уміння долати труднощі, лідерство тощо).

Таким чином, аксіологічний підхід дає можливість розглядати професійний саморозвиток концертмейстера як соціально-педагогічний феномен, що характеризується такими категоріями як універсальність і фундаментальність гуманістичних цінностей. Аксіологічний підхід передбачає можливість існування уявлень про професійний саморозвиток в контексті розробки проблеми ідеалів, тобто узагальнених уявлень про досконалість в різних сферах громадського життя. В цьому випадку процес професійного саморозвитку концертмейстера вищого навчального закладу може бути представлений у вигляді певної «досконалої моделі», орієнтація і прагнення до якої утворюються в концертмейстерському колективі вищого навчального закладу.

Гуманістичний підхід співвідноситься з принципом гуманізму, сутнісний аспект якого ґрунтується на філософському тлумаченні гуманізму. Слід констатувати, що в публікаціях різних авторів доводиться зустрічатися з численними трактуваннями гуманізму. Аналіз різноманіття уявлень про гуманізм, що склалися в суспільстві, дозволяє конкретизувати зміст цього поняття відповідно до нашого дослідження. Розвиток уявлень про цей феномен має свою історію. Можна з достатньою впевненістю стверджувати, що гуманізм в освіті в тій чи іншій мірі проявляється в житті кожного, зокрема в традиціях педагогіки. Дослідники вітчизняної історії педагогіки, вирішуючи науково-теоретичні й соціально-практичні завдання, розглядали його зміст у відповідності з рівнем розвитку соціально-економічних умов суспільства та його культури. Найчастіше термін «гуманізм» застосовується у значенні суспільного чи особистого погляду на життя у філософській формі, або в судженнях щодо ставлення до людини та її інтересів. Сучасний гуманізм є, в першу чергу, гуманістичним світоглядом, на якому ґрунтується наукова, освітньо-виховна, культурно-просвітницька та організаційна діяльність. Це також світоглядна позиція, яка пропонує людині усвідомлення людського життя як цінності й самоцінності, установка на людяність. Гуманізація є одним з шляхів модернізації вищої освіти. Вона є ключовим елементом нового педагогічного мислення, що стверджує суб'єктивну сутність процесу діяльності у вищих навчальних закладах. Звідси гуманізація передбачає єдність загальнокультурного, соціально-морального і професійного саморозвитку особистості.

З позиції особистісно-професійного розвитку концертмейстера гуманістичний підхід дозволяє досягнути й визначити шлях його професійного зростання а саме: актуалізуються мотиви досягнення високого результату праці, зростає потреба у виконавській майстерності, творчої активності та самореалізації, певного рівня набуває власний досвід концертмейстерської діяльності – методична компетентність, тобто розвиваються та розширюються професійно орієнтовані знання щодо специфіки роботи з вокалістами, хореографами, диригентами, інструменталістами; опановуються алгоритми вирішення професійних завдань, завдяки чому підвищується креативність діяльності; розвиваються власні здібності та професійно-важливі якості, що визначаються специфікою діяльності концертмейстера, а саме: самостійність, дисциплінованість, активність, наполегливість у досягненні цілей, стійкість до подолання труднощів тощо.

Отже гуманістичний підхід до процесу професійного саморозвитку концертмейстера спрямований на утворення для фахівця умов щодо реалізації ним своїх природних здібностей, розкриття власного потенціалу й застосування його у професійній діяльності. До того ж гуманістичний підхід вимагає використання таких видів творчої діяльності, як звітні концерти, фестивалі, конкурси, олімпіади із залученням до них студентів.

Основою *акмеологічного* підходу є ідея утворення всебічно розвиненої людини яка передбачає удосконалення своєї особистості, досягнення нею вершини фізичного, духовного, морального й професійного розвитку, орієнтація на життєвий успіх та розвиток творчого потенціалу. Це своєрідний стан людини, який завжди фіксує, наскільки індивід склався як громадянин, як фахівець у певній сфері діяльності, як член колективу тощо.

Акмеологічний підхід характеризується системністю до професійної діяльності концертмейстера та дозволяє визначити стратегію його професійного саморозвитку. Основною сутнісною якістю акмеологічного підходу за визначенням А.Деркача [3] є прагнення до відновлення цілісності суб'єкта, який проходить ступінь зрілості, коли його індивідуальні, особистісні й суб'єктно-діяльнісні характеристики вивчаються в усіх взаємозв'язках для того, щоб сприяти досягненню вищих професійних рівнів.

Акмеологічний підхід розглядає саморозвиток людини упродовж усього її життя. В якості таких теорій, зокрема, розглядаються: теорія життєвого шляху (С.Рубінштейн, Е.Еріксон, Ш.Бюлер), теорія життєвого циклу (Б.Ананьев). Основний аспект цих теорій полягає у вияві найважливіших

якісних новоутворень на кожному з етапів життєдіяльності людини, а також в обґрунтуванні ролі і місця особистої зрілості на цьому життєвому шляху. За своєю сутністю акмеологічний підхід є системою принципів, прийомів і методів, що дозволяють вирішувати акмеологічні проблеми й завдання. Його реалізація в професійній освіті (зокрема в процесі саморозвитку концертмейстера вищого навчального закладу) зумовлює прогресивні зміни у змісті та ступені спрямованості особистості концертмейстера на рівні його професійної самосвідомості, творчого мислення та професійних умінь. Утворюється реальна можливість виявлення та плідного використання особистісних ресурсів концертмейстера щодо досягнення успіху в професійній діяльності за рахунок формування «акмеологічної спрямованості» (А. Деркач) індивіда. Можна вважати, що формування у концертмейстера «акмеологічної спрямованості» є ключовим результатом реалізації акмеологічного підходу до професійного саморозвитку. При цьому необхідно виходити з того, що «акмеологічна спрямованість» є якісною характеристикою загальної спрямованості особистості, яка орієнтує концертмейстера на прогресивний розвиток, на максимальну самореалізацію. При цьому мова йдеться не лише про саморозвиток в професійній сфері, але й в життєдіяльності взагалі.

Як показує аналіз наукової літератури і власної практики концертмейстерської діяльності у вищому навчальному закладі, акмеологічний підхід дозволяє зрозуміти шляхи розкриття усіх здібностей та можливостей концертмейстера, а саме: інструментально-технічної досконалості (тобто вільного володіння фортепіанною фактурою), ансамблевої майстерності та ансамблевого партнерства, власного уявлення про характер музики та виконавської ерудиції, розуміння образно-смыслового задуму твору та його технічних можливостей, артистичної гнучкості, здатність до виразної інтерпретації, імпровізації тощо. Це положення ще рельєфніше розкриває роль акмеологічного підходу в дослідженні процесу професійного саморозвитку концертмейстера вищого навчального закладу. Важливо підкреслити, що в якості узагальнених показників ефективності реалізації акмеологічного підходу в процесі професійного саморозвитку концертмейстера розглядаються творчий і самостійний характер його методичної, інноваційної, наукової діяльності та акмеологічної орієнтації професійної діяльності в цілому.

Висновки... Представлені підходи фокусують увагу на концертмейстерові вищого навчального закладу як на суб'єктові змін та вдосконалення, котрий проходить через усі етапи саморозвитку, кожен з яких характеризується виявом конкретних психологічних новоутворень й досягнень. Погляд на досліджувану проблему з позиції представлених підходів розкриває внутрішні здібності та резерви особистості концертмейстера. При цьому з'являється реальна можливість виявити зв'язок між мірою розвитку суб'єктивних характеристик особистості та успішністю проходження різних етапів її професійного зростання. Вивчення таких досягнень концертмейстера, міри розвитку його професійних здібностей, самосвідомості й творчого мислення дозволяє визначити напрями його професійного вдосконалення і професійного саморозвитку.

Розглянуті підходи у своїй сукупності забезпечують методологічну основу (зокрема розкривають теоретико-методологічну стратегію) процесу професійного саморозвитку концертмейстера вищого навчального закладу. Ця стратегія фіксує спрямованість на вивчення істинних і відмітних ознак процесу професійного саморозвитку концертмейстера і представлена аксіологічним, гуманістичним та акмеологічним підходами. При цьому кожен з них виконує свою унікальну функцію.

Список використаних джерел і літератури:

1. Андреев В. И. Педагогика: Учебный курс для творческого саморазвития / В. И. Андреев. – [3-е изд. – Казань : Центр инновационных технологий, 2006.
2. Бездухов В. П. Ценностный подход к формированию гуманистической направленности студента – будущего учителя / В. П. Бездухов, А. В. Бездухов. – Самара : изд-во Сам. гос. пед. ун-та, 2000. – 185 с.
3. Деркач А. А. Методолого-прикладные основы акмеологических исследований : [моногр.] / А. А. Деркач. – М. : изд-во РАГС, 1999. – 391 с.
4. Кирьякова А. В. Теория ориентации личности в мире ценностей : [моногр.] / А. В. Кирьякова. – Оренбург, 1996. – 188 с.
5. Кузьмина Н. В. Предмет акмеологии / Н. В. Кузьмина. – [2-е изд., испр. и доп.]. – СПб. : Политехника, 2002. – 189 с.
6. Михальцова Л. Ф. Формирование ценностно-смысловых ориентаций будущих педагогов на творческое саморазвитие в условиях непрерывного образования : [моногр.] / Л. Ф. Михальцова. – Казань : Центр инновационных технологий, 2011. – 360 с.
7. Никитина Н. Н. Основы профессионально-педагогической деятельности / Н. Н. Никитина, О. М. Железнякова, М. А. Петухов. – М. : Мастерство, 2002. – 288 с.
8. Розов Н. С. Ценности гуманитарного образования / Н. С. Розов // Высшее образование в России. – 1996. – № 1. – С. 85–88.

References:

1. Andreev V. Y. Pedahohyka: Uchebny'j kurs dlya tvorcheskoho samorazvitiya, Kazan', Centr innovacionny'x tehnolohiy, 2006.

2. Bezduxov V. P. *Cennostny'j podxod k formirovaniyu gumanisticheskoy napravlenosti studenta – budushhego uchitelya*, Samara : yzd-vo Sam. hos. ped. un-ta, 2000, 185 p.
3. Derkach A. A. *Metodologo-prikladny'e osnovy' akmeologicheskix issledovaniy : [monohr.]*, Moscow. : yzd-vo RAHS, 1999, 391 p.
4. Kir'yakova A. V. *Teoriya orientacii lichnosti v mire cennostej* : [monohr.], Orenburg, 1996, 188 p.
5. Kuz'mina N. V. *Predmet akmeologii*, SPb. : Polytekhnika, 2002, 189 p.
6. Mixal'cova L. F. *Formyrovaniye cennostno-smy'slovy'x orientacij budushhix pedagogov na tvorcheskoe samorazvitiye v usloviyax neprery'vnogo obrazovaniya*, Kazan', Centr innovacionny'x texnologiy, 2011, 360 p.
7. Nikitina N. N. *Osnovy' professional'no-pedagogicheskoy deyatel'nosti*, Moscow, Masterstvo, 2002, 288 p.
8. Rozov N. S. *Cennosti gumanitarnogo obrazovaniya, Vy'sshhee obrazovanie v Rossii*, 1996, pp. 85–88.

Summary

Yuliia Kharchenko

Theoretic-Methodological Strategy of Professional Self-Development of the Leader of an Orchestra in the System of Higher Education

The article presents some ways of the theoretical-methodological strategy that reveals trends and general research plan of self-development leader of an orchestra in the system of higher education. The theory is represented by axiology, humanistic and acmeology systems of training. In accordance with the idea of axiology in the process of professional approach to self-development of the leader of an orchestra, there is the necessity of the formation of system of value orientations that define the overall direction of the interests and aspirations of the personality, a hierarchy of individual benefits, motivational program activities and finally, determine the level of preparation of the specialist to implement life and professional plans.

Humanistic system involves the humanization of all aspects of the leader of an orchestra, namely: the creation of conditions for its professional development, self-development, creative self-realization, disclosure of their natural abilities and capabilities of their own potential. The expected results of the humanistic approach to self-development of the leader of an orchestra are: self-expression, self-knowledge, creativity, achievement of the physiological harmony, in communication, positive life attitude.

Acmeology system of training directs the leader of an orchestra to the self-development, self-education and self-expression of personality. This method incorporates a dynamic variety of spiritual, psychological, mental and physiological aspects of human nature.

Key words: *theoretic-methodological strategy, self-development, axiology approach, humanistic approach, acmeology approach.*

Дата надходження статті: «01» квітня 2015 р.

Стаття прийнята до друку: «23» квітня 2015 р.

УДК 378.43(045)

ЧЖАН ЦЗЯНАНЬ,
аспірант
(м.Київ)

Специфіка виконавського дихання музиканта-духовика

У статті розглянуто питання постановки та функціонування правильного виконавського дихання музикантів, які виконують музичні твори на духових інструментах, що є фізіологічною та технічною основою для реалізації всіх інших компонентів музично-виконавського процесу. Висвітлено типи виконавського дихання музиканта-духовика та визначено найоптимальніший з них, змішаний, для виконання складних художніх завдань, які висуває сучасна композиторська творчість. Деталізовано особливості фізіологічних процесів виконавського вдиху та видиху музиканта. Розглянуто закономірні шляхи опанування гри на духових інструментах із застосуванням м'язової опори. У статті запропоновано доцільний методичний комплекс, який сприяє повноцінному теоретичному осмисленню та практичному розвитку оптимального виконавського дихання музиканта-духовика. Запропоновано постійно розвивати здатність керування своїми дихальними м'язами та діафрагмою, що з'являється в процесі постійних занять, спрямованих на розвиток виконавського дихання.

Ключові слова: *дихання, виконавське дихання, методичний комплекс.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... Духове музичне мистецтво сьогодення, постійно розвиваючись та трансформуючись, ставить перед професійними музикантами-виконавцями все більш складні художні завдання, вирішення яких, у свою чергу, без глибокого теоретичного осмислення самого музично-виконавського процесу стає майже неможливим. Надскладні оркестрові